

ВЕРБАЛЬНА ТА СМИСЛОВА ДИНАМІКА МИСЛЕННЯ У СИТУАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Ширяєв Станіслав Тімурович,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник:

Мазяр Олег Васильович,

Доктор психологічних наук, доцент

Житомирський державний університету імені Івана Франка

Вступ. У сучасному світі феномен інформаційної невизначеності набуває особливої актуальності. Щодня людина стикається з великими обсягами інформації, яка часто є суперечливою, фрагментарною або неперевіреною. Це створює особливі умови для функціонування мислення, адже когнітивна система змушена не лише аналізувати факти, а й постійно коригувати власні інтерпретації. Інформаційна невизначеність постає як багатовимірний феномен, що водночас ускладнює когнітивні процеси й відкриває можливості для креативності [5].

Науковий інтерес до цього питання має тривалу історію. Ще у другій половині ХХ століття зарубіжні вчені підкреслювали, що реакції людини на невизначеність відображають її особистісні характеристики та рівень толерантності до неоднозначності [8]. Проте лише останніми десятиліттями у вітчизняній психології з'явилася системна увага до смислових і вербальних характеристик мислення у подібних умовах. У працях О. Мазяр, В. Моляка, М. Шепельової детально розглянуто вплив невизначеності на побудову мовленнєвих реакцій, смислову організацію тексту та розвиток творчих здібностей [1], [2], [6].

Варто наголосити, що інформаційна невизначеність у сучасному контексті має не лише психологічний, а й соціально-комунікативний вимір. У публічному дискурсі вона проявляється через фрагментарність повідомлень, маніпуляції, а також необхідність швидкої інтерпретації новин. Це підвищує актуальність вивчення вербальної та смислової динаміки мислення, адже від

здатності особистості адаптуватися до таких умов залежить як індивідуальне розуміння, так і ефективність суспільних комунікацій [8], [10].

Ціль роботи. Метою цього дослідження є аналіз особливостей вербальної та смислової динаміки мислення у ситуації інформаційної невизначеності. Йдеться про виявлення того, як змінюється мовленнєва продукція, яким чином вибудовується смислова структура тексту і які когнітивні стратегії дозволяють людині зберігати внутрішню цілісність у складних умовах.

Основними завданнями стали:

Вивчення теоретичних підходів до розуміння інформаційної невизначеності та її впливу на когнітивні процеси [5], [10].

Аналіз методів, які дозволяють досліджувати процеси смислотворення в умовах фрагментарної інформації [1], [4].

Дослідження вербальних реакцій та смислових структур у студентської молоді як особливо чутливої до невизначеності групи [6], [7].

Інтерпретація отриманих результатів у контексті зарубіжних досліджень комунікації та мислення [8], [10].

Матеріали та методи. Методологічною основою виступили праці українських і зарубіжних науковців, що досліджують мислення, комунікацію та когнітивні механізми адаптації. Для збору емпіричних даних застосовувався комплексний підхід.

По-перше, було використано методику текстуальних розривів, яка дозволяє аналізувати, як людина реконструює смисл при неповному тексті. Цей метод продемонстрував, що досліджувані заповнюють прогалини як логічними припущеннями, так і власними асоціаціями, іноді далекими від вихідного змісту [1].

По-друге, проведено контент-аналіз студентських текстів та усних висловлювань. У цих матеріалах простежувалися ознаки нестабільності мислення: фрагментарність, емоційність, інтенсивне використання узагальнених понять. Водночас зафіксовано приклади креативних рішень і нових інтерпретацій [6], [7].

Нарешті, здійснено порівняльний аналіз із зарубіжними дослідженнями. Було враховано концепцію комунікаційного управління невизначеністю [8] та ідею подвійного процесу мислення (швидке й повільне) [10]. Це дозволило інтегрувати результати в ширший когнітивний контекст.

Результати та обговорення. Отримані результати підтвердили, що інформаційна невизначеність виступає сильним чинником трансформації мислення.

Передусім проявилася фрагментарність вербальних реакцій. Учасники часто формулювали неповні речення, повторювали ключові слова або зупиняли висловлювання на середині. Подібні реакції свідчать про когнітивні труднощі у підтриманні логічної послідовності, проте водночас демонструють прагнення втримати смислове ядро [5]. Ця тенденція узгоджується з ідеями Д. Канемана, згідно з якими у стані стресу та браку часу люди частіше покладаються на інтуїтивні, швидкі реакції, а не на повільний логічний аналіз [10].

Другою важливою особливістю стало утворення смислових “ядер”. Попри загальну хаотичність, у мовленні фіксувалися ключові образи та поняття, довкола яких будувалося подальше осмислення. Це підтверджує положення О. Мазяр про смислову імітаційність і смислову алогічність: мислення здатне створювати нові логічні зв’язки, навіть якщо вони виглядають алогічними на перший погляд [3], [9]. Така стратегія дозволяє утримувати внутрішню стабільність, але водночас може призводити до появи помилкових або надмірно суб’єктивних інтерпретацій.

Третім результатом стала підвищена роль творчості. У ситуаціях невизначеності студенти створювали оригінальні асоціації, комбінували різноманітні поняття та пропонували нестандартні рішення. Це збігається з висновками М. Шепельової про те, що невизначеність стимулює прояви креативності у молоді [6], [7]. Важливим є те, що креативні стратегії дозволяли компенсувати втрату логічної структури, створюючи нові способи смислотворення.

Четвертий аспект стосується емоційної експресії у мовленні. У відповідях

учасників спостерігалася більша кількість емоційно забарвлених слів, іноді навіть вигуків. Це пояснюється тим, що емоції виконують компенсаторну функцію, допомагаючи людині виразити ставлення у ситуації, де бракує точних фактів [2].

П'ятий аспект виявився у сфері комунікації. Як підкреслює Brashers, комунікація в умовах невизначеності є не лише обміном інформацією, а й способом управління власним психологічним станом [8]. У нашому дослідженні підтверджено: у діалогах учасники прагнули знизити рівень тривоги через уточнення, повторення або використання узагальнених формулювань.

Нарешті, слід зазначити подвійну природу інформаційної невизначеності. Вона водночас дестабілізує когнітивну діяльність і стимулює нові способи осмислення. З одного боку, зростає ризик хаотичності та помилок, з іншого – активізується креативний потенціал, що веде до створення нових смислів [2], [5]. Це підтверджує, що невизначеність варто розглядати як ресурс розвитку, а не лише як загрозу.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що інформаційна невизначеність є потужним чинником перебудови когнітивних процесів. Вона провокує фрагментарність мовлення, підвищує роль емоційної експресії, формує смислові «ядра» як стабілізуючі опори й водночас стимулює прояви творчості. У ситуації браку достовірних даних людина мобілізує власні ресурси, створює індивідуальні сценарії розуміння та здатна виробляти нові когнітивні стратегії.

Таким чином, вербальна та смислова динаміка мислення в умовах невизначеності має двоїстий характер: з одного боку, вона ускладнює когнітивну діяльність, з іншого – сприяє розвитку креативності та пошуку альтернативних рішень. Це відкриває перспективи для подальших досліджень, зокрема у сфері педагогіки, медіакомунікацій і психології кризових станів. Важливо й надалі вивчати механізми адаптації у різних соціальних групах, щоб зрозуміти, як саме людина може ефективно функціонувати у світі, де

невизначеність стала постійним чинником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мазяр О. «Методика текстуальних розривів» як метод вивчення процесуальних характеристик мислення. Функціонування творчого мислення в умовах інформаційної невизначеності : матеріали XXIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30 травня 2023 року / за ред. В. О. Моляко. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. С. 67–69.
2. Мазяр О. В. Особистісний дисонанс: системний аналіз : монографія. Житомир : Видавець О. О. Євенок, 2020. 332 с.
3. Мазяр О. В. Сміслова імітаційність у процесі мислення. Проблеми гуманітарних наук. Психологія. 2023. № 51. С. 76–81.
4. Моляко В. О., Третяк Т. М., Ваганова Н. А., Шепельова М. В. Розуміння нової інформації як процес розв'язування задач. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 42–50.
5. Моляко В. О., Третяк Т. М. Творче мислення особистості за умов екстремальності та інформаційної невизначеності. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2022. Т. 33 (72). № 2. С. 30–37.
6. Шепельова М. В. Вплив суб'єктивних орієнтирів на розуміння студентами невизначених ситуацій. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2023. Т. 34 (73). № 1. С. 172–177.
7. Шепельова М. В. Прояви творчості у розумінні студентами невизначених ситуацій. Функціонування творчого мислення в умовах інформаційної невизначеності : матеріали XXIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 30 травня 2023 року. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. С. 123–129.
8. Brashers D. E. Communication and uncertainty management. Journal of

Communication. 2001. № 51 (3). P. 477–497.

9. Мазяр О. В. Сміслова алогічність у процесі мислення. Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 2023. Вип. 22 (67). С. 49–57.

10. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2011. 499 p.